

Ayşe Hacıhasanoğlu

1952 yılında Ankara’da doğdu. 1973 yılında Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü’nü bitirdikten sonra yedi yıl çevirmen olarak SSCB Büyükelçiliği Basın Bürosu’nda çalıştı. Bu dönemde *Ekim Devrimi Sonrası Türkiye Tarihi* (SSCB Bilimler Akademisi, Bilim Yayınları, 1978) ve *Bir Karagün Dostluğu* (Şemsutdinov-Bağirov, Bilim Yayınları, 1979) çevirileri yayınlandı. Uzun yıllar bir bankada çalıştı. Çalıştığı bankadan emekli olunca, çeviriyi ana uğraş edindi. Dostoyevski, Turgenyev, Tolstoy, Çehov, Maksim Gorki, Vasili Grossman, Aleksandr Bogdanov, Sergey Dovlatov gibi klasik ve çağdaş Rus yazarlarından çok sayıda eseri Türkçeye kazandırdı.

Ayşe Hacıhasanoğlu’nun *Edebî Portreler* çevirisi, eserin Türkçedeki ilk çevirisidir ve ilk olarak 2007 yılında Yordam Kitap tarafından yayınlanmıştır.

Bu kitabı oluřturan makaleler,
Maksim Gorki'nin *Toplu Yapıtlar*'ından
(*Sobraniye Soçineniy* v 30-ti tomah, Gosudarstvennoye İzdatelstvo
Hudojestvennoy Literaturı, Moskva, 1949-1956)
Ayşe Hacıhasanoğlu tarafından derlenmiştir.

Yordam Edebiyat'ta Ayşe Hacıhasanoğlu evirileri

Kızıl Yıldız / Aleksandr Bogdanov

Mühendis Menni (Kızıl Yıldız 2) Aleksandr Bogdanov

Seçme Öyküler 1: Makar udra / Maksim Gorki

Seçme Öyküler 2: şahin Türküsü / Maksim Gorki

Seçme Öyküler 3: Buzların özölüşü / Maksim Gorki

Seçme Öyküler 4: Münzevi / Maksim Gorki

Mavi Bir Yaşam / Maksim Gorki

Karşılıksız Bir Ařk / Maksim Gorki

Ve elięe Su Verildi / Nikolay Ostrovski

MAKSİM GORKİ

EDEBÎ PORTRELER

İNCELEME

TÜRKÇESİ

AYŞE HACİHASANOĞLU

yordam
edebiyat

Yordam Edebiyat: 145 • **Edebi Portreler** • Maksim Gorki
ISBN 978-9944-122-03-0 • *Türkçesi:* Ayşe Hacıhasanoğlu • *Düzeltilme:* Berfin Aksoy
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni:* Gönül Göner
Birinci Basım: Şubat 2007 • *İkinci Basım:* Kasım 2025
© Yordam Kitap

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Kuloğlu Mahallesi Altıpatlar Sokak Çubukçu Çıkmaızı No.1/A Beyoğlu-İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat
www.instagram.com/yordam.edebiyat
<https://bsky.app/profile/yordamedebiyat.bsky.social>

Baskı: **Pasifik Ofset** (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

EDEBÎ PORTRELER

İNCELEME

İÇİNDEKİLER

Maksim Gorki Üzerine / <i>Hasan Âli Ediz</i>	9
Lev Nikolayeviç Tolstoy (1828-1910)	21
Sofya Andreyevna (Bers) Tolstaya (1844-1919)	81
Fyodor Mihayloviç Dostoyevski (1821-1881)	98
“Karamazovluk” Üzerine	99
Bir Kez Daha “Karamazovluk” Üzerine	105
Anton Pavloviç Çehov (1860-1904)	114
Aleksandr Sergeyeviç Puşkin (1799-1837)	139
Nikolay Semyonoviç Leskov (1831-1895)	165
Honoré de Balzac (1799-1850)	177
Anatole France (1844-1924)	181
Mark Twain (1835-1910)	189
Paul Verlaine ve Dekadanlar (1844-1896)	193
Knut Hamsun (1859-1952)	211
Karl Marx / Marx ve Kültür (1818-1883)	217
Vladimir İlyiç Lenin (1870-1924)	221
Romain Rolland Üzerine (1866-1944)	271
Vladimir Galaktionoviç Korolenko (1853-1921)	277

Aleksandr Aleksandroviç Blok (1880-1921)	301
Leonid Andreyev (1871-1919)	311
Sergey Aleksandroviç Yesenin (1895-1925)	363
Mihail Mihayloviç Prişvin (1873-1954)	373

MAKSİM GORKİ ÜZERİNE

Hasan Âli Ediz

Kişisel yaşantısı

Dünya ölçüsünde büyük bir yazar olan Maksim Gorki, 26 Mart 1868 tarihinde, bugün “Gorki” adını taşıyan Nijniy-Novgorod* şehrinde doğdu. Asıl adı Aleksey Maksimoviç Peşkov’dur. Bir mobilya işçisi olan babasını dört yaşındayken kaybetti. Bu durum karşısında o zamanlar bir boya imalathanesi sahibi olan dedesi Kaşirin’e sığındı. Yedi yaşına gelince onu bir sanat ilkokuluna verdiler. Ama okul kayıtlarına göre “fukaralığından ötürü” beş ay sonra okuldan ayrılmak zorunda kaldı. Bir daha da okul yüzü görmedi. Bu sıralarda annesi veremden öldü. Dedesinin işleri de bozulduğu için, Gorki daha sekiz yaşlarında iken hayata atılmak zorunda kaldı.

Gorki’nin çocukluğu, kaba, cahil, sert birtakım insanların çevresinde geçti. Gorki, çocukluğunun bu acı günlerini, dünya edebiyatına birer klasik eser olarak giren *Çocukluğum* (1913) ve *Ekmeğimi Kazanırken* (1916) eserlerinde bütün ayrıntılarıyla anlatır.

Gorki’nin baştan başa acı ve yoksulluk dolu çocukluk hayatının biricik avuntusu, büyükannesi Akulina İvanovna’dır.

* 1932 yılından itibaren kentin “Gorki” olan adı Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra “Nijniy-Novgorod” olarak değiştirilmiştir. –ed.

Gorki'yi sonsuz bir sevgi ile seven, onu anlayan, onu koruyan ve kayıran biricik insan, bu duygulu, bu iyi yürekli kadındı.

Gorki, ninesine olan sevgisinin derinliğini, *Ekmeğimi Kazanırken, Benim Üniversitelerim* (1923) adlı eserlerinde çok güzel belirtmiştir.

Gorki'yi on yaşında, bir kundura mağazasına çırak olarak verdiler. Ama ellerini kaynar çorba ile haşladığı için, buradan ayrılarak yeniden ninesinin yanına dönmek zorunda kaldı. Elleri iyileşince, uzak akrabalarından bir mimarın yanına çırak olarak girdi. Gorki mimarın evinde, düpedüz hizmetçilik yaptı. Bu ağır iş koşullarına ancak bir yıl dayanabildi. Oradan kaçarak, Volga'da işleyen gemilerden birinde, aşçı yamaklığı ve bulaşıkçılık yaptı. Gemiden ayrılınca bir süre başıboş dolaştı. Kuş avcılığı ile hayatını kazanmaya çalıştı. Sonra, yeniden mimarın yanına girdi. Oradan ayrılınca, bir ikon atölyesine kapılandı. Kutsal resimler (ikonlar) satan bir mağazada tezgâhtar çıraklığı etti. Üçüncü kez yine mimarın yanına girdi. İnşaat işlerinde mimara yardım etti.

Gorki bütün bu ağır iş koşullarına rağmen fırsat buldukça okudu. Bu yüzden başına olmayacak işler geldi. Ondaki bu okuma aşkı, ölünceye kadar kendisini bırakmadı.

İçini bir kurt gibi kemiren bu okuma tutkusunu, Gorki'yi nihayet Kazan şehrine sürükledi. 1884 yılında, bir arkadaşının teşvikiyle, üniversiteye girmek üzere Kazan şehrine gitti. Ama üniversiteye girmek olanağını bulamadı. Fakat resmî üniversiteye giremeyen Gorki, Kazan'da hayat denilen yüksek üniversitenin bütün fakültelerinden geçti. Gorki, hayatının bu bölümünü *Benim Üniversitelerim* adlı eserinde bütün ayrıntılarıyla anlatır.

Gorki, Kazan'da bir süre çeşitli fırınlarda çalıştı. 1888 yılında, yine bu şehirde, Romas adlı bir halkçı-devrimci ile tanıştı. Romas'ın teşvikiyle, köylüler arasında çalışmak ve onları aydınlatmak üzere Volga üzerindeki Krasnovidovo köyüne gitti.

Burada, Rus köylüsünün hayatını yakından incelemek fırsatını buldu.

Gorki, hayatının bu döneminde, Hazar Denizi kıyılarına kadar gitti. Orada bir balıkçı dalyanına girdi. Bir aralık şimendifer bekçiliği, sonra da kantar memurluğu yaptı.

1889 yılında Nijniy-Novgorod'da devrimci çalışmalarından ötürü ilk kez tutuklandı. Yine bu sıralarda, devrin tanınmış yazarlarından Korolenko ile tanıştı. Korolenko'ya, o zamanlar yazmış olduğu, "İhtiyar Meşenin Şarkısı" adlı düzyazı şiirini okudu. Korolenko yazıyı beğenmedi. Düşüncesini de Gorki'ye açıkça söylemekten çekinmedi. Gorki bunun etkisiyle, iki yıl eline kalem almadı.

Gorki bu sıralarda Lapin adlı bir avukatın yanında sekreter olarak çalışıyordu. Anılarında bu avukattan sevgi ve saygı ile söz eder, öğrendiği şeylerden birçoğunu bu kişiye borçlu olduğunu söyler.

Gorki, 1891 yılı baharında yaya olarak uzun bir geziye çıktı: Don Kazaklarının yaşadığı yerleri, Ukrayna'yı, Basarabya ve Tuna bölgelerini, Kırım kıyılarını karış karış dolaştı. Kuban'a kadar uzandı. Yollarda gördüklerini, yol arkadaşlarını, bundan bir süre sonra yazacağı o olağanüstü hikâyelerinde bütün ayrıntılarıyla canlandıracaktır.

1891 yılı sonbaharında Tiflis şehrine geldi.

1892 yılı, Gorki'nin hayatında bir dönüm noktasıdır. Çünkü 1892 yılı 25 Eylül'ünde Tiflis'te çıkmakta olan *Kafkas* adlı gazetede, "Makar Çudra" adlı ilk hikâyesini yayınladı. Gorki'nin edebiyat çalışmalarına başlangıç olarak bu tarih kabul edilir.

Büyük yazar, ilk kez bu hikâyesinde, onu dünya edebiyatında ölümsüzleştiren "Gorki" takma adını kullandı.

Gorki, 1893 yılı Ekim'inde yeniden Nijniy-Novgorod şehrine döndü. Orada *Voljinski Vestnik* gazetesine fıkralar yazmaya başladı. Bu arada hikâyeler yazmaya devam ettiyse de bunları yayın-

lamadı. Ancak 1893 yılı Ağustos ayında, bir Moskova dergisinde “Yemelyan Pilyay” adlı ikinci hikâyesi çıktı.

Gorki bu sıralarda Korolenko ile sıkı bir arkadaşlık kurmuş bulunuyordu. Korolenko’nun Gorki’ye yazı alanında birçok yararlı öğüt verdiğini, hatta onu elinden tutup yazı hayatına soktuğunu, Gorki’nin kendi mektuplarından öğreniyoruz. Gorki, bir vesileyle, okuma yazma alanında kendisine yardımcı dokunanları anarken, birinci derecede aşçı Smuriy’den, avukat Lapin’den, Kalyujniy’den ve Korolenko’dan söz eder.

Okurlarımızın, *Ekmeğimi Kazanırken*’de göreceği gibi, Gorki’ye okuma zevkini aşılayanlar arasında, aşçı Smuriy’den başka “Kraliçe Margot”* ile terzinin ufak tefek karısı da önemli bir yer tutmaktadır.

1895 yılı Mart ayında Gorki’ye *Samara Gazetesi*’nde, devamlı yazı yazmasını önerdiler. Bunun üzerine Gorki, aynı ay Samara şehrine gitti.

Samara Gazetesi’nde çıkan birçok fıkra ve hikâyeleri arasında özellikle “Mavi Gözlü Kadın”, “Öğretmen Korjik’in Dinlenme Saatleri”, “Akulina Nine”, “Bir Masal”, “Semaga’yı Nasıl Yakaladılar?” gibi hikâyeleri çok ünlüdür.

Gorki, 1896 yılında *Nijegorodskiy Listok* gazetesine devamlı yazar olarak alındı. Bu gazetede çıkan hikâyeleri arasında “Step-te” [Bozkırda], “Boles” ve “Konovalov” gibileri çok ünlüdür. Bu dönemde Gorki’nin ünü hızla yayılıyor, hikâyeleri, Rusya’nın çeşitli bölgelerinde çıkmakta olan *Severniy Vestnik*, *Ruskoye Bogatsvo*, *Ruskaya Misl* gibi gazetelerde peş peşe yayınlanıyordu.

1898 yılı, Gorki’nin hayatında mutlu dönüm noktalarından ikincisidir. İlk kez bu yıl Gorki’nin hikâyeleri iki cilt halinde yayınlandı.

1898 yılında Gorki, üçüncü kez tutuklandı. Bir yıl sonra da (1899-1900) yazarın *Foma Gordeyev* ve *Üç Kişi* adlı iki büyük eseriyle başka hikâyeleri yayınlandı.

* Kraliçe Margot: Gorki’nin çok beğendiği, platonik bir çocuk sevgisiyle bağlandığı kadına verdiği addır. –H.Â. Ediz

Gorki, 1901 yılında Çehov'la tanıştı. 1902 yılı 23 Mart'ında ise "Moskova Sanat Tiyatrosu"nda *Küçük Burjuvalar* piyesi oynandı. Piyas büyük bir başarı kazandı. Aynı yılın nisan ayında da *Ayaktakımı Arasında* adlı eseri oynandı.

Rusya'daki ilk temsilinden, ancak 34 yıl sonra, İstanbul Şehir Tiyatrosunda oynanmış olan bu eserin, Moskova Sanat Tiyatrosunda temsili, o dönemin Rus basınında, yazardan yana büyük gösterilere yol açtı. Gorki'nin düşüncelerine katılanlar da katılmayanlar da, Gorki'yi beğenenler de beğenmeyenler de oyun etrafında birleşti ve bu eserin, dünya çapında bir başeser olduğunu açıkladılar. O zamana kadar Gorki'ye dostça davranmamış olan eleştirmenler bile, onu göklere çıkardılar. Petersburg'da çıkmakta olan *Novosti* gazetesinin Moskova muhabiri, gazetesine şöyle bir yazı yazmak zorunda kaldı:

"Dün bizde, Moskova'da önemli bir olay oldu. Bu olay, Maksim Gorki'nin Sanat Tiyatrosunda temsil olunan *Ayaktakımı Arasında* adlı piyesinin kazandığı büyük başarıdır. Buna 'olay' diyorum, çünkü ünlü Gorki'nin bu yeni zaferi, edebî bir devrimdir. Estetik dünyasında, bir rejim değişikliğidir. Bir tiyatro eleştirmeni olarak ihtiyarladım; ama sizi temin ederim ki bugüne kadar hiçbir zaman böyle bir başarıya tanık olmadım. Dün, yeni bir dilin, yeni bir edebî düşüncenin taç giyme töreni yapıldı."

Gorki'nin başarısı, Rusya ölçüsünde kalmadı. *Ayaktakımı Arasında* oyunu, aynı yıl içinde Almancaya çevrilerek Berlin tiyatrolarında oynandı. Bunu, Paris ve Prag tiyatrolarının temsilleri izledi.

Bu olay Maksim Gorki'nin, Petersburg Bilimler Akademisi onur üyeliğine seçilişini doğurdu. *Hükümet Sözcüsü* adlı gazetede, bu seçimin bozulduğunu bildiren hükümet bildirisi ise bir bomba gibi patladı. Tolstoy, Çehov, Korolenko gibi tanınmış edebiyat kişilerinin, hükümetin bu davranışını protesto etmek üzere Akademi üyeliğinden istifa etmesi, işe büsbütün önem ka-

zandırdı. Birbirine bağlanan bütün bu olaylar, Gorki'nin adını en ücra köşelere kadar duyurdu.

Bunu izleyen yıllar içinde Gorki'nin en güzel eserleri birbirini kovalamaya, ünü de gün geçtikçe büyümeye başladı. 1906'da *Ana* romanı, 1913'te *Çocukluğum*, 1916'da *Ekmeğimi Kazanırken*, 1923'te *Benim Üniversitelerim* gibi eserleri; 1925'te *Artamanov'lar*; 1926'da ise en büyük romanı olan *Klim Samgin'in Hayatı'nın* birinci cildi çıktı.

Gorki'nin ne kadar çabuk ün saldıgını, eserlerinin çıkar çıkmaz, ne kadar çabuk başka dillere çevrildiğini daha iyi anlayabilmemiz için, şu küçük noktayı belirtmemiz yeter: Dünya çapında ünlü bir romancı olan Turgenyev'in en ünlü eserleri, ancak çıkışlarından 20-25 yıl sonra, Dostoyevski'nin ise, *Suç ve Ceza*, *Karamazov Kardeşler*, *Budala* gibi başeserleri, çıkışlarından ancak 60-70 yıl sonra dilimize çevrildikleri halde, Gorki'nin *Ana* romanı Rusya'da 1906-1907 yıllarında yayınlanmış, hemen iki yıl sonra da, yani 1909 yılında Türkçeye çevrilerek, *Tanin* gazetesinde tefrika edildikten sonra kitap halinde çıkmıştır.

Gorki'nin kitap halinde çıkmış ilk eseri olan iki ciltlik hikâyeleri 1898 tarihini taşıdığına göre, bu büyük yazarın bize kadar gelebilmesi için, ancak 10 yıllık bir zaman geçmesi yetmiştir. Halbuki Turgenyev ile Dostoyevski, Gorki'nin 10 yılda aldığı yolu, ancak 40-60 yıl içinde alabilmişlerdir.

Başarının sırrı

Pekiye, Gorki'yi böylesine kısa bir zamanda ünlü eden, onu geniş okur yığınlarına sevdiren sebepler nelerdi?

Dönemin edebiyat eleştirmenleri bunu, kısmen Gorki'nin çok renkli ve serüven dolu hayatına; kısmen de ele aldığı konuların özgünlüğüne, yani onun, özellikle serserilerin hayatını yansıtmasına veriyorlardı. Bazıları ise bu başarının sırrını sadece Gorki'nin yetenek ve üstünlüğünde görüyorlardı.

Halbuki, teker teker ele alındıkları zaman, bu sebeplerden hiç-biri Gorki'nin kazandığı başarının gizini yeteri kadar açıklayamıyordu.

Çünkü, Gorki'nin serüven dolu hayatını, hele ilk zamanlarda, koca Rusya'da bilenler pek azdı. Onun için, Gorki'nin başarı sebeplerinden biri olarak bunu saymak yanlış olur.

Gorki'nin eserlerinde dile getirdiği Rus yaşamını, Rusya'da Gorki'den önce de dile getirenler olmuştu. Buna örnek olarak Levitov gösterilebilirdi. O halde böyle bir konuya ilk kez el atan Gorki olmuyordu. Demek ki bu da, bir başına Gorki'nin başarısını sağlayan sebeplerden biri olamazdı.

Gorki'nin üstün edebî nitelik ve yeteneği de bu alanda başlı başına bir sebep sayılamazdı. Çünkü Gorki'nin yazı yazmaya başladığı dönemde Tolstoy gibi, Çehov gibi devler, en ünlü anlarını yaşıyordu. Öte yandan, Turgenyev'in, Dostoyevski'nin ölümleri üzerinden henüz on yıl bile geçmemişti. Bu edebiyat devleri arasında kendine yer bulup sesini duyurabilmek için, Gorki'de yukarıda saydığımız özelliklerden daha başka birtakım özelliklerin bulunması gerekiyordu.

Gerçekten de, Gorki'nin eserleri incelenince, büyük yazarın bütün eserlerinde, ona başarı yolunu açan ciddi bir sebebin bulunduğu hemen göze çarpar. Bu ciddi sebep, Gorki'nin eserlerinde görülen sosyal yönün, geniş okur yığınlarının sosyal eğilimlerine uygun olması gerçeğidir.

Gerçekten de Gorki'nin eserlerini, bunların yazıldığı dönemi, bunların değiştiği konuları inceleyecek olursak, yazarın, hemen her eserinde geniş okur yığınlarını çok yakından ilgilendiren sosyal davalara dokunduğunu görüyoruz.

Sanat yöntemi

Gorki'nin eserlerinde göze çarpan sosyal yön, olay kişileriyle toplumsal koşullar arasındaki çelişme ve çatışmadır. Gorki'nin bütün eserlerine egemen olan başlıca mesele ise, olay kişilerinin sosyal koşullara kendi istek ve eğilimlerine göre bir yön vermeye çalışmalarıdır.

Gorki'nin eserlerinde bu sosyal yön üç şekilde, üç türlü belirtilmiştir: a) Masallar ve efsaneler, b) Gazete makaleleri, c) Nihayet olayların realistçe açıklanması ve hikâyesi biçiminde.

a) Gorki ilk yazılarını masal ve efsaneler biçiminde yazmıştır. Yazarın dilimize de çevrilmiş olan *Stepte* [Bozkırda] eserindeki (“Kocakarı İzergil”, “Makar Çudra”, “Şahin Türküsü”, “Han ve Oğlu”) gibi masal ve efsanelerde görüldüğü gibi içinde yaşanan acı gerçeğe karşı, idealize edilmiş bir gerçek çıkarılmıştır. İçinde yaşanan hayatta elde edilemeyen, gerçekleştirilemeyen istekler, idealize edilmiş bir hayatta gerçekleştirilmiş gibi gösterilmiştir. Gorki'nin bu tip eserlerindeki bütün kişilerde göze çarpan şu özellik vardır: Güçlü insanlar zayıflara, serbest ve bağımsız insanlar kölelere, mağrur insanlar alçalmış insanlara karşı konulmuştur.

Gorki'nin başıboş insanların, serserilerin hayatını tasvir ettiği “Malva”, “Çelkaş”, “Konovalov”, “Yol Arkadaşım” gibi hikâyelerinde de aynı hâli görmekteyiz. Bu hikâyelerin kişileri de “olağanüstü” insanlardır.

Hiç kuşku yok ki Gorki, bu çeşit eserlerinde romantiktir. Ama Gorki'nin bu romantizminde, geçmişe, geriye dönüşten çok, ileriye, iyiye ve güzele bir akış vardır.

Gorki'nin birçok eserinde, içinde yaşadığı gerçek ve sıkıcı hayatı, hayal gücüyle daha çekici bir hâle getiren, hayale tapan kişilere rastlıyoruz. Hayalî cennetler yaratmak, hayal gücüyle daha çekici yaşama koşulları yaratmak, içinde yaşanan kötü koşullara karşı bir mücadele aracı olmasa bile bir avuntudur.

Nitekim bu hayalî cennetlere rağmen kötü yaşam koşulları, yine olanca ağırlığıyla sürmektedir. Kısa bir zaman sonra yaşamın yasaları, bütün ağırlığıyla kendilerini duyurmaya başlayacaklardır. Biraz olsun avunmak için bu hayalî cennetler belki yararlıdır ama bunlar kötü yaşam koşullarını büsbütün yok eden bir ilaç değildir. Gerçek yaşamı, yalancı, hayalî bir yaşamla değiştirmeye çalışmak, olsa olsa aciz, güçsüz insanların işidir.

Gorki'nin "Boles" hikâyesindeki Tereza'sı bu çeşit insanlardan biridir. Bu düş ürünü hayatın filozofları, vaizleri de vardır. Örneğin, aşağı tabaka arasındaki Lenka bunun güzel bir örneğini oluşturur.

b) Ama Gorki, masal ve efsaneler içinde canlandırılan hayalî cennetlerle yetinemezdi. Bunun için daha başka yollara da başvurmak gerekiyordu. İşte bu yollardan biri de gazete fıkralarıdır. Burada kişiler değil, gerçekler vardır. "9 Ocak", "Amerika'da", "Rus Masalları" bu çeşit yazılardır. Gorki bu çeşit eserlerinde yaşamı açıkça mahkûm etmektedir.

c) Gorki'nin insanla sosyal koşullar arasındaki çelişmeyi ve anlaşmazlığı belirtmek için en çok başvurduğu yol, doğrudan doğruya olayların gerçekçi bir yöntemle anlatılmasıdır. Gorki'nin eserleri çoğunlukla bu biçimde yazılmıştır. *Foma Gordeyev*, *Üç Kişi*, *Ana*, *Matvey Kojemyakin'in Hayatı*, *Benim Üniversitelerim*, *Klim Samgin'in Hayatı* gibi romanları bu çeşit eserlerden sayılmaktadır. Gorki'nin, sayıları 10-15'i bulan tiyatro eserlerini de bu türe sokmak mümkündür.

Gorki'nin dilimize çevriliş zamanı ve koşulları göz önüne alınacak olursa, bu büyük yazarın başarısını sağlayan sebepler daha çabuk anlaşılabilir.

Yukarıda da değindiğimiz gibi, dünya çapında bir yazar olan Tolstoy, ancak ömrünün sonlarına doğru, Dostoyevski ile Turgenyev ise ancak ölümlerinden sonra dilimize çevrildiği halde, Gorki, kitap halinde ilk eserlerinin çıkışından hemen 10 yıl sonra dilimize çevrilmiş bulunuyor. Dostoyevski'nin en ünlü eserle-

rinden biri olan *Suç ve Ceza* Rusya'da 1866 yılında yayınlanmış, Fransızcaya 1884 yılında, yani tam 18 yıl sonra çevrilmiştir. Aynı eserin dilimize çevrilişi 1947 tarihlerine rastlar. Yani, Rusya'da çıkışından tam 81 yıl sonra.

Halbuki *Ana* romanı Rusya'da 1906-1907 tarihlerinde çıkmış, iki yıl sonra da, yani 1909 tarihinde dilimize çevrilmiştir. *Ana* romanı, Gorki'nin eserleri içinde, doğrudan doğruya çarlık düzenine karşı yazılmış en güçlü eserdir. Türkiye'de Abdülhamid düzeninin devrilişi ise bu eserin çıkışından bir yıl sonraya rastlar. İstibdat düzenlerine karşı savaşın bir simgesi sayılan *Ana* romanı, o zaman, istibdatla savaşan bütün ülkelerce benimsendiği gibi, ülkemizde de benimsenmiş ve dönemin tanınmış ediplerinden İsmail Müştak ile Muhittin Birgen tarafından dilimize çevrilerek, yine o dönemin en ünlü ve ilerici gazetesi olan *Tanin* gazetesinde tefrika edildikten sonra kitap halinde yayınlanmıştır. Gorki'nin henüz hiçbir hikâyesinin dilimize çevrilmemiş olduğu sıralarda *Ana* romanının dilimize çevrilişi ancak ve ancak bu romanın taşıdığı aktüel ruhla ve bunun o zamanlar istibdat düzeninden yeni kurtulmuş olan Türk toplumunca benimsenmiş olmasıyla açıklanabilir.

O zamanlar Gorki'yi Türkiye'de tanıtan ve ünlü kılan sebepler ne idiyse, onu kendi memleketinde de ünlü kılan sebepler, çok daha geniş ölçüde aynıydı.

Hikâye ustası

Gorki'nin 8-10 romanıyla 10-15 tiyatro eseri bir yana bırakılırsa, eserlerinden geri kalanı, kısa ya da uzun hikâyeleridir. Onun için Gorki'ye dünya çapında bir hikâye ustası gözüyle bakmak mümkündür.

Gerçekten de Gorki büyük çapta bir hikâye ustasıdır. Gorki'nin hikâyeleri kadar, hikâyecilik sanatı üzerine öğütleri de, özellikle genç hikâyeciler için, çok ilginçtir. Gorki'nin hikâye tekniği üzerine neler düşündüğünü anlamamız için, onun kısa

hikâye tekniğini öğretmek ve tanıtmak amacıyla, bir dergiye yazdığı mektuptan şu satırları okumak, gerçekten de çok yararlıdır. Hepimizin, hele genç yazarların çok şey öğrenebileceği bu mektubun önemli bölümlerini olduğu gibi aktarıyoruz.

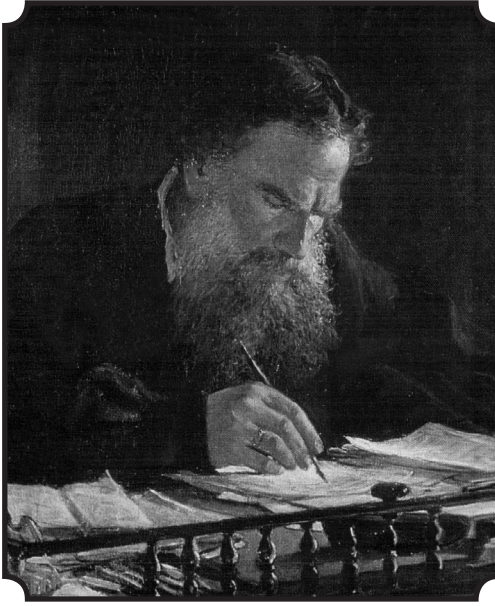
30 *Gün* dergisini, genç kuşaklara kısa hikâye tekniğini tanıttacak bir dergi haline getirmek niyetinizi çok iyi karşıladım. Çünkü her büyük şey, küçükten doğar. Halbuki bizde öyle bir durum meydana gelmiştir ki, küçük tabanca, okurun üzerine hemen romanla ateş etmeye başlıyor. Ama bu tabanca, hedefe isabet ettiremeyip de sağdan soldan saldırılara uğrayınca hemen kusurlarını itiraf mektupları başlıyor: “Kitabımın kusurlarını ben kendim de görüyor ve biliyorum!” Halbuki işin doğrusunu isterseniz, bizim genç yazar, hatası yüzüne vuruluncaya kadar, kendi hatası üzerine ne bir şey biliyordu ne de bilmek istiyordu. Bu yazdığı mektuplar ise, hatasının gençliğine, deneyimsizliğine verilerek hoş görülmesi içindir.

Ama bu bir mazeret değildir. Bir yazar geliştiği gibi okur da gelişir. Bugünün okuru dünün okuruna hiç benzemez! Onun için, bir edip, bir yazar olmak isteyenler şunu iyice bellemelidir: Edebiyat çok sorunlu bir iştir. Bir yazar, büyük edebî türlere, romana geçmeden önce küçük hikâye türünün dikenli yollarından geçmek zorundadır. Roman türü, büyük bir yaşam deneyimi ister.

Ama iyi bir hikâye yazmanın kolay bir iş olduğunu da sanmamalıdır. Hayır; kötü bir roman yazmanın iyi bir hikâye yazmaktan çok kolay olduğunu açıkça söylemek gerekir.

Hikâyecilik, belli birtakım çerçevelerle çevrilmiş çok ince bir sanat koludur. Bu hikâyedeki her gereksiz söz, her gereksiz konuşma ya da sesleniş, okurun kulağında falsolu bir nota, bozuk bir melodi etkisi yapar.

Gorki, yeni yazı yazmaya başlayan genç yazarlara özellikle Çehov’u, Maupassant’ı, Pirandello’yu dikkatle okumalarını öğütlemektedir. Bizce, bu adların en başına Gorki’yi koymak hiç de yanlış bir davranış olmayacaktır.

Lev Nikolayeviç Tolstoy (1828-1910)

Üniversite eğitimini yarıda bırakıp 1851’de orduya yazıldı ve Kırım Savaşı’na katıldı. Bu dönemde *Çocukluk*, *İlk Gençlik* ve *Gençlik*’i yazdı. Sofya Andreyevna Bers’le evlendi. *Savaş ve Barış*’ı bu dönemde yazdı. 1880’den sonra kendine özgü bir Hıristiyan anarşizmi geliştirdi, kilisece aforoz edildi. Son büyük romanı *Diriliş* kiliseyi yadsıyışına işaret eder. Mülkiyet konusundaki radikal düşünceleri nedeniyle ailesiyle arası açıldı. Bunalımı ve manevi yalnızlığı arttı. 7 Kasım 1910’da ailesini terk etti ve birkaç gün sonra bir tren istasyonunda öldüğü anlaşıldı.

LEV TOLSTOY

Bu kitapçık, Lev Nikolayeviç'in Gaspra'da önceleri ağır hasta olduğu, daha sonra ise hastalığı atlattığı sıralarda bulunduğum Oleiza'da yazdığım bölük pörçük notlardan oluştu. Kâğıt parçalarına özensizce yazdığım bu notların kaybolduğunu sanıyordum ama geçenlerde bir kısmını buldum. Lev Nikolayeviç'in Yasnaya Polyana'dan "kaçışının" ve ölümünün etkisi altında yazdığım tamamlanmamış bir mektubu da buraya ekliyorum. Mektubu o zaman yazıldığı hâliyle, bir tek sözcüğünü bile düzeltmeden yayınlıyor ve bitirmiyorum, nedense elimden gelmiyor bitirmek.

M. Gorki

NOTLAR

I

Onun yüreğini en fazla kemiren düşünce, gözle görülür bir şekilde Tanrı düşüncesidir. Bazen bu, bir düşünce değil de, üzerinde ağırlığını hissettiği bir şeye karşı güçlü bir karşı koyuş gibi görünüyor. Bu konuda konuşmak isteyebileceğinden daha az konuşuyor, fakat sürekli olarak düşünüyor. Bu bir yaşlılık belirtisi, ölüm sezgisi olmasın? Hayır, sanıyorum insana özgü hoş gurur duygusundan kaynaklanan bir şey bu ve biraz da koskoca Lev Tolstoy'un kaderinin onur kırıcı bir şekilde ne idüğü belirsiz bir streptokoka bağlı olmasının verdiği utançtan ileri geliyor. O bir doğal bilimler uzmanı olsaydı dâhice hipotezler yaratır, büyük buluşlar yapardı kuşkusuz.

II

Elleri insanı hayrete düşürüyordu: Çirkin, geniş damarlar yüzünden derisi düğüm düğüm görünen, buna rağmen özel bir anlam ve yaratıcılık gücü taşıyan ellerdi bunlar. Herhâlde Leonardo da Vinci'nin elleri de böyleydi. Bu tip ellerle her şey yapılabilir. Konuşurken arada bir parmaklarını oynatıyor, onları yavaş yavaş yumruk halinde sıkıyor, sonra birden bu yumruğu açıyor ve aynı anda da güzel, tumturaklı bir söz söylüyor. Bir Tanrı'ya benziyor; ancak bir Yahudi ya da Olimpos tanrısına değil, "altın ıhlamur ağacının altında akça ağaçtan yapılmış tahtında oturan" ve çok yüce olmasa da diğer bütün tanrılardan daha kurnaz olan bir Rus tanrısına.

III

Sulerjitskiy'e bir kadının şefkatini gösteriyor. Çehov'u bir babanın çocuğunu sevdiği gibi seviyor. Bu sevgide bir yaratıcının gururu duyumsanıyor, Suler ise onda şefkat, hiç bitmeyen bir ilgi

ve bu büyücüyü herhâlde hiçbir zaman yorgun düşürmeyecek bir hayranlık uyandırıyor. Belki de bu duyguda yaşlı bir kızın bir papağana, köpeğe ya da kediye olan sevgisine benzeyen biraz gülünç bir taraf var. Suler, bilinmeyen, yabancı bir ülkenin insanı hayrete düşürecek denli özgür bir kuşudur. Onun gibi insanların yüzü bir taşra kentinin çehresini de ruhunu da değiştirebilirdi. Onlar, bu taşra kentinin çehresini bozarlar, ruhunu ise akıllı haylazlıklar yapma isteğiyle doldururlar. Suler'i sevmek kolay ve keyifli bir şeydir. Kadınların onu umursamadıklarını gördüğümde şaşırıyor ve öfkeleniyorum. Bununla birlikte bu umursamazlığın ardında belki de ihtiyatlı olma durumu ustaca gizleniyor. Suler güvenilir biri değildir. Yarın ne yapar, bilinmez. Belki bir bomba atar, belki de meyhane şarkıcıları korosuna katılır. Üç asır yetecek enerjisi vardır. Yaşama ateşi o kadar fazladır ki, ateşte kızdırılmış bir demir parçasının üstündeki kıvılcımlarla kaplı sanırsınız.

Fakat Tolstoy bir gün Suler'e çok fena sinirlendi. Anarşizme eğilimli olan Leopold Sulerjitskiy, bireyin özgürlüğü konusunda sık sık ateşli tartışmalara girerdi. Lev Nikolayeviç ise bu durumlarda onunla hep alay ederdi.

Anımsıyorum, Sulerjitskiy, bir yerlerden Prens Kropotkin'in* incecik bir broşürünü bulmuş, heyecana kapılmış, yıkıcı düşünceler ileri sürerek sabahtan beri herkese anarşizmin hikmetlerini anlatıyordu.

"Ah, Levuşka, kes artık, şurama geldi," dedi Lev Nikolayeviç sıkıntıyla. "Papağan gibi özgürlük, özgürlük deyip duruyorsun. Peki bu sözcüğün anlamı ne? Düşündüğün anlamda bir özgürlüğe erişersen ne olacak? Felsefi anlamda dipsiz bir boşluk, hayatta, pratikte ise bir tembel, bir dilenci olacaksın. Anladığın anlamda özgür olduğunda seni hayata, insanlara bağlayacak olan nedir? Bak işte kuşlar özgür ama yine de yuva kuruyorlar. Sen cinsel

* P. A. Kropotkin (1842-1921): Prens, Rus devrimcisi, anarşizmin kuramcısı, coğrafyacı, jeolog.

duygularını bir erkek köpek gibi denk geldiği yerde tatmin ederek yuva da kurmazsın. Ciddi düşünecek olursan sonuç olarak özgürlüğün bir boşluk, bir sınırsızlık olduğunu göreceksin, hissedeceksin.”

Öfkeyle kaşlarını çatı, bir an sustu ve daha alçak sesle ekledi:

“İsa özgürdü, Buda da öyle ve ikisi de dünyanın günahlarını üstlenip, dünyadaki yaşamın gönüllü tutsağı oldular. Ondan sonra da hiç kimse çıkmadı, hiç kimse. Peki sen, ben, biz ne yapıyoruz? Hepimiz, yakınlarımıza karşı sorumluluklarımızdan kurtulma yolları arıyoruz. Bu sorumlulukların duyumsanması bizi birer insan yapar, bu duygu olmazsa hayvanlar gibi yaşadık...”

Güldü:

“Ama şu anda yine de daha iyi nasıl yaşanabileceği konusunu tartışıyoruz. Bunun yararı çok fazla değil ama az da değil. Bak benimle tartışıyor ve burnun moraracak kadar kızılıyorsun ama vurmuyorsun bana, hatta küfür bile etmiyorsun. Kendini gerçekten özgür hissetseydin beni gebertirdin, olur biterdi.”

Kısa bir süre daha durduktan sonra ekledi:

“Özgürlük, her şeyin ve herkesin benimle uzlaşma içinde olması demektir, ancak o zaman da ben var olmam, çünkü hepimiz çatışmalar ve çelişkiler içinde varlığımızı hissedebiliriz sadece.”

IV

Goldenveyzer’in çaldığı Chopin müziği Lev Nikolayeviç’te şu düşünceleri uyandırdı:

“Küçük bir Alman kralı ‘Köle sahibi olmak istenen bir yerde mümkün olduğu kadar fazla müzik yapıtı yaratmak gerekir,’ demiş. Doğru bir düşünce, doğru bir gözlem. Müzik zihni uyuşturur. Bunu en iyi Katolikler anlar. Bizim papazlar kilisede Mendelssohn çalınmasını kabul etmezler elbet. Tulalı bir papaz, İsa’nın, Yahudi Tanrısı’nın oğlu olduğu, Yahudi bir anadan doğduğu hâlde Yahudi olmadığını söylemişti bana; böyle söylüyor,

ama yine de ‘Bunun olması mümkün değil,’ diyordu. Ben ‘E, o zaman?’ diye sorduğumda omuz silkip ‘Bu benim için de bir sırdır!’ yanıtını vermişti.”

V

“Aydın diye adlandırılabilir birisi varsa bu Galiçya Prensi Vladimirk’o’dur. Prens, daha XII. yüzyılda ‘aşırı derecede cesur’ bir dille ‘Zamanımızda mucize olmaz,’ diyor. O zamandan bu yana altı yüzyıl geçti ve bütün aydınlar ‘Mucize yok, mucize yok,’ diye birbirlerinin kafasını ütülüyorlar. Oysa halkın tamamı aynen XII. yüzyıldaki gibi mucizelere inanıyor.”

VI

“Azınlık, her şeye sahip olduğu için Tanrıya gerek duyar; çoğunluk ise hiçbir şeye sahip olmadığı için.”

Ben olsam, çoğunluk yüreksizliği yüzünden, ancak pek az kişi yüreğinin bütün gücüyle Tanrıya inanıyor derdim. (Yanlış anlamalardan kaçınmak için dinsel yapıtlar yaratmayı, sanat yapıtları yaratmak olarak ele alıyorum; Buda’nın, İsa’nın ve Muhammed’in hayatları birer fantastik roman gibidir. -*Yazarın Notu.*)

“Andersen’in masallarını sever misiniz?” diye sordu dalgınca. “Marko Vovçek’in çevirisiyle yayınlandığı zaman, bu masalları anlamamıştım. On yıl kadar sonra ise bu küçük kitabı alıp okudum ve Andersen’in çok yalnız bir adam olduğunu bir anda bütün açıklığıyla hissettim. Çok yalnız. Hayatını bilmiyorum; herhâlde serserice bir yaşam sürüyor, çok geziyordu. Bu da onun yalnız olduğu konusundaki hislerimi kanıtlar. Bu yüzden çocuklara yönelmiş. Gerçi çocukların yetişkinlere göre daha merhametli olduğunu zannederek yanılmış. Çocuklar hiçbir şeye acımazlar, acımayı bilemezler.”

VII

Budizmin ibadet kuralları kitabını okumamı tavsiye etti bana. Budizmden ve İsa'dan her zaman hassasiyetle söz ediyor; özellikle İsa söz konusu olduğunda, anlatımı daha da donuklaştırıyor: Sözlerinde ne bir coşku ne bir heyecan ne de yürek ateşinin tek bir kıvılcımı var. İsa'yı, merhamet gösterilmeye layık saf bir insan saydığını düşünüyorum. Gerçi zaman zaman İsa'ya hayranlık duyuyor ama sevdiğini sanmıyorum ve sanki İsa bir Rus köyüne gelecek olursa kızların onunla alay edeceklerinden kaygılanıyor.

VIII

Bugün Grandük Nikolay Mihayloviç oradaydı. Görünüşe bakılırsa zeki bir adam. Çok alçakgönüllü, az konuşan biri. Sevimli gözleri ve güzel bir vücudu var. Hareketleri sakın. Lev Nikola-yeviç düke tatlı tatlı gülümsüyor ve kâh Fransızca kâh İngilizce konuşuyordu. Rusça olarak şöyle dedi:

“Karamzin çar için yazdı, Solovyev uzun ve sıkıcı şeyler yazdı, Klyuçevskiy ise kendini eğlendirmek için yazardı. Ne anasının gözüydü... İlk okuduğunda övdüğünü sanırdın ama anlamının kavradığında sövüp saydığını görürdün.”

Birisi Zabelin'in adını etti.

“Çok sevimlidir. Amatör hurdacı, gerekli gereksiz her şeyi toplar. Yiyecekleri öyle bir anlatır ki, sanki kendisi hiçbir zaman doyuncaya kadar yemek yememiştir ama çok eğlencelidir.”

IX

Ellerinde asalarıyla tüm hayatları boyunca bir manastırdan öbürüne, bir kutsal örenden diğerine binlerce *verst* [1,06 kilometrelik Rus uzunluk ölçüsü] yürüyerek yeryüzünü adımlayan, yersiz yurtsuz, her şeye ve herkese yabancı gezginlerden söz ediyor. Dünya onlara göre değil, Tanrı da. Alışkanlıkları yüzünden Tanrı'ya dua ederler, oysa dünyanın bir ucundan öbür ucuna

kendilerini neden kovalayıp duruyor diye için için nefret ederler Tanrı'dan. İnsanlar, yolun üzerinde birer ağaç kütüğü, ağaç kökü ya da taşdır, ayağın takılır, bazen onların yüzünden canın acır. Bu insanlar olmadan da olabilir, fakat ona benzemediğini göstererek bir insanı etkilemek, onunla farklılığını ortaya koymak hoş bir duygudur.

X

"Prusyalı Friedrich çok güzel söylemiş: 'Her insan kendini *à sa façon* [kendi yöntemiyle] kurtarmalıdır.' Şunu da söylemiş: 'İstedığınız gibi düşünün, yeter ki boyun eğin.' Ancak ölüm döşğinde 'Köleleri yönetmekten yoruldum,' diye de bir itirafta bulunmuş. Bu büyük adamlar her zaman korkunç çelişkilere düşerler. Yaptıkları her türlü aptallık gibi bu konuda da hoş görülürler. Gerçi çelişki aptallık değildir. Aptal, inatçıdır ancak kendisiyle çelişkiye düşmez. Evet, Friedrich garip bir adamdı: Almanların en iyi hükümdarı şanını hak etmişti ama onlara katlanamıyor, hatta Goethe'yi ve Wieland'ı* dahi sevmiyordu..."

XI

Dün akşam Balmont'un** şiirleriyle ilgili olarak:

"Romantizm, gerçeğin gözünün içine bakma korkusundan doğar," dedi. Suler kabul etmedi ve heyecandan peltek peltek konuşup, duyulu bir sesle, Balmont'tan başka şiirler okudu.

"Bunlar şiir değil, Levuşka, şarlatanlık, 'saçmalık', Ortaçağ'dakilerin dediği gibi sözcüklerin anlamsız bir şekilde örülmesi. Şiir gösterişten uzak olur; Fet***:

...bilmiyorum kendim de ne
söyleyeceğimi, ama türkü çıkmak üzere ortaya...

* Wieland (1733-1813): Alman yazar.

** K. D. Balmont (1867-1942): Simgeli Rus şair.

*** A. A. Fet (1820-1892): Şiirleriyle XX. yüzyıl Rus şiirinin gelişmesini etkilemiş bir Rus şairi.

dizelerini yazdığında, şiirin halka özgü, gerçek duygusunu ifade etmişti bu sözlerle. Köylü de oh mu, oy mu, ey mi demeli bilmez ama gerçek bir türkü tıpkı kuşlarda olduğu gibi doğruca yürekten çıkıp gelir. Sizin şu yeniler hep uyduruyorlar. Fransızların *article de Paris* gibi aptallıkları var. Aynı aptallıklar senin şair bozuntularında da var. Nekrasov* da şiirlerini hep uyduruyordu.”

“Ya Béranger?” diye sordu Suler.

“Béranger** başka! Bizimle Fransızlar arasında ne ortaklık var ki? Onlar şehvete düşkün insanlardır; ruhun yaşamına vücut kadar önem vermezler. Bir Fransız için kadın her şeyden önce gelir. Fransızlar, yıpranmış, eskimiş bir halktır. Doktorlar, bütün veremlilerin şehvet düşkünü kişiler olduğunu söylüyorlar.”

Suler, kendine özgü dürüstlüğüyle, çevresine yığınla anlaşılmaz sözcük fırlatarak tartışmaya başlamıştı. Lev Nikolayeviç ona baktı ve geniş geniş gülümseyerek:

“Evlenme zamanı gelmiş ama koca bulamamış küçük hanım-lar gibi huysuzsun bugün...” dedi.

XII

Hastalık onu daha da kurutmuş, içinde bir şeyleri yakıp kavurmuştu. Sanki içi hafiflemiş, berraklaşmış, hayatı daha kabul lenir hâle gelmişti. Gözleri daha sert, bakışları daha deliciydi. Dikkatle dinliyor, sanki unuttuğu bir şeyi anımsıyor ya da henüz bilmediği yeni bir şeyi güvenle bekliyor. Yasnaya Polyana’da bana her şeyi bilen ve artık öğrenecek hiçbir şeyi kalmamış, bütün soruları yanıtlamış bir adam olarak görünmüştü.

XIII

Balık olsaydı, kesinlikle yalnızca okyanusta yüzer, hiçbir zaman iç denizlere, özellikle de nehirlerin tatlı sularına uğramazdı. Burada onun etrafında bir tatlısu balığı dolanıp duruyor; ağ-

* N. A. Nekrasov (1821-1878): Rus şair.

** P. J. Béranger (1780-1857): Fransız şair.

zından çıkan sözler balığın ilgisini çekmiyor, gerekli de görünmüyor, suskunluğu balığı ne ürkütüyor ne de heyecanlandırıyor. Ama o, bu dünyanın gerçek münzevisi olarak saygı uyandırarak, ustaca susuyor. Görevi gibi kabul ettiği konularda çok konuşsa da, aslında susuyormuş izlenimi veriyor. Sanki kimseye söyleyemeyeceği şeyler, korktuğu düşünceler var.

XIV

Birisi ona İsa'nın vaftiz oğlunu anlatan masalın çok güzel bir varyantını göndermiş. Masalı Suler'e ve Çehov'a zevkle okuyordu, gerçekten harika okuyordu! En çok da şeytanların toprak sahiplerine eziyet etmeleri eğlendiriyordu onu. Burada hoşuma gitmeyen bir şey vardı. Samimi olamazdı ama eğer samimiyse o zaman daha kötüydü.

Sonra şöyle dedi:

“Görüyorsunuz, köylüler ne kadar güzel şeyler yaratıyorlar. Basit, sözcük az ama duygu fazla. Gerçek bilgelik, ‘bağışla Tanrım’, gibi birkaç sözcükle ifade edilir.”

Ancak masal, acı bir masaldı.

XV

Bana karşı ilgisi etnografik bir ilgi. Onun gözünde çok az tanıdığı bir kabilenin üyesiyim, hepsi bu.

XVI

Ona “Öküz” adlı öykümü okudum; çok güldü ve “dil hokkabazlıklarını” iyi bildiğim için övdü beni.

“Ama sözcükleri acemice kullanıyorsunuz, bütün köylüleriniz çok akıllıca konuşuyorlar. Gerçek hayatta köylüler aptalca konuşurlar, ipe sapa gelmez laflar ederler, ne demek istediklerini hemen anlayamazsın. Kasten yapılıp bu. Söyledikleri sözlerin saçmalığının altında başka bir şey söyleme isteği gizlidir her zaman. İyi bir köylü, zekâsını hiçbir zaman hemen belli etmez,

bunu yapmak işine gelmez. Aptal bir insana basit, hilesiz yaklaşıldığını bilir, onun da istediği budur zaten! Karşısında açık davranın, sizin zayıf yanlarınızı görecektir hemen. Kuşkucudur, gizli düşüncelerini karısına bile söylemekten korkar. Sizde ise her şey apaçık ortada. Her öykünüzde sanki akıllıların ekümenik konseyi toplanıyor. Herkes özdeyişlerle konuşuyor. Bu da doğru bir şey değil, çünkü özdeyişler Rus diline uymaz.”

“Peki ya atasözleri ve deyimler?”

“Onlar başka. Onlar bugün söylenmemiş.”

“Ama siz de sık sık özdeyişler kullanıyorsunuz...”

“Asla! Hem her şeyi abartıyorsunuz: İnsanları, doğayı, özellikle de insanları! Aşırı, süslü bir dili olan ve saçma sapan şeyler yazan Leskov da aynı şeyi yapıyordu, çoktandır okunmuyor. Hiç kimseye bağımlı olmayınız, hiç kimseden de korkmayınız, o zaman işler yolunda gidecektir...”

XVII

Okumam için verdiği günlüğünde şu tuhaf özdeyişten etkilendiğim: “Tanrı benim dileğimdir.”

Bugün günlüğü geri götürdüğümde, bu sözlerinin ne anlama geldiğini sordum.

“Tamamlanmamış bir düşünce,” dedi kısık gözleriyle bu sözün yazılı olduğu sayfaya bakarak. “Şöyle söylemek istemiş olmalıyım: Tanrı, benim onu anlama dileğimdir... Hayır, öyle değil...” Güldü ve piposuyla defteri kapayıp gömleğinin geniş cebine soktu. Tanrıyla ilişkileri çok belirsiz ilişkilerdi fakat bu ilişkiler bana zaman zaman “bir indeki iki ayının” ilişkilerini anımsatıyordu.

XVIII

Bilim konusunda:

“Bilim, şarlatan bir simyacı tarafından dökülmüş altın külcesidir. Siz onu basitleştirmek, herkesin anlayacağı hâle getir-

mek, yani çok sayıda sahte madenî para basmak istersiniz. Halk bu paranın gerçek değerini anladığı zaman, size teşekkür etmeyecektir.”

XIX

Yusupov Parkı'nda dolaşıyorduk. Olağanüstü bir dille Moskova aristokrasisinin âdetlerini anlatıyordu. İri yarı bir Rus kadını, iki büklüm eğilmişti. Fil bacaklarına benzeyen bacaklarını iki yana açmış, onar funtluk [409,5 gramlık ağırlık ölçüsü] memelerini sallayarak bir çiçek tarhında çalışıyordu. Kadına dikkatle baktı ve:

“İşte bütün bu ihtişam ve zıırlıklar bu karyatidlerce de taşıınıyordu. Yalnızca erkeklerin ve kadınların çalışmasıyla değil, yalnızca onlardan alınan vergilerle değil, aynı zamanda ve açıkçası halkın kanıyla canıyla. Asilzadeler zaman zaman bu katana-larla evlenmeselerdi çoktan yok olup gitmişlerdi. Benim zamanımdaki gençlerin yaptığı gibi, öyle gücünün hepsini harcarsan bir gün cezasını çekersin. Fakat pek çoğu hizmetçi kızlarla evleniyor ve bu evliliklerden iyi yavrular dünyaya geliyordu. Köylünün gücü burada da imdada yetişiyordu. Soyun bir yarısının, gücünü kendisi için harcaması, diğer yarısının da köylü kanı içinde dağılıp onu biraz eritmesi gerekiyordu. İşe yaramıştır bu, dedi.”

XX

Kadınlardan bir Fransız romancısı kadar çok ve hevesle söz ederdi, ama hep bir Rus köylüsünün kabalııyla. Önceleri bundan pek hoşlanmazdım. Bugün Bademlik'te Çehov'a:

“Gençliğinizde çok çapkınlık yaptınız mı?” diye sordu.

Anton Pavloviç kısı kısı güldü ve sakalını çekiştirip anlaşılmaz bir şeyler söyledi. Lev Nikolayeviç ise denize bakarak şu itirafta bulundu:

“Ben yorulmak nedir bilmezdim...”

Bunu, tümcenin sonunda köylülere özgü kaba bir sözcük kullanarak, pişmanlık dolu bir sesle söylemişti. Bu sözcüğü bu denli basit, sanki yerine koyacak daha uygun başka bir sözcük bilmiyormuş gibi söylediğini ilk kez fark ediyordum. Buna benzer bütün sözcükler sakal bıyık arasında kaybolmuş dudaklarından basit, sıradan şeyler gibi çıkıyor, askerlere özgü kabalığını ve edepsizliğini bir yerlerde yitiriyordu. Onunla ilk karşılaşmamız, “Varenka Olesova” ve “Yirmi Altı Adam ve Bir Kız”la ilgili konuşması aklıma geliyor. Alışılmış görüş açısından bakıldığında konuşması, “yakışksız” sözcükler zincirinden ibaretti. Buna şaşırılmış, hatta gücenmişim; başka bir dilden anlamadığımı sanıyor herhâlde diye düşünmüştüm. Gücenmekle aptallık ettiğimi şimdi anlıyorum.

XXI

Servilerin altındaki taş sıranın üzerinde zayıf, ufak tefek, gri ama yine de biraz yorulmuş ve ıslıkla bir ispinozun ötüşüne eşlik etmeye çalışarak eğlenen bir Yahudi Tanrısı gibi oturuyordu. Kuş sık, koyu yeşilliğin içinde ötüyordu. Küçük, keskin gözlerini kırmış, oraya bakıyor ve dudaklarını boru şekline getirmiş çocuklar gibi beceriksizce ıslık çalıyordu.

“Ne öfkeli şey! Kasıp kavuruyor ortalığı. Ne kuşu bu?”

İspinoz olduğunu söyledim ve bu kuşun kıskançlık özelliğini anlattım.

“Hayatı boyunca söyleyeceği bir tek şarkısı var ama yine de kıskanç. İnsanın ruhunda ise yüzlerce şarkı vardır ama kıskançlıkla suçlanır, haklı bir durum mu sizce?” diye dalgınca, kendi kendine konuşuyormuş gibi sordu. “Öyle durumlar vardır ki, erkek kadına, kendisiyle ilgili olarak kadının bilmesi gerekenden fazlasını söyler. Erkek söylemiş ve unutmuştur ama kadın unutmaz. Belki de kıskançlığın nedeni, ruhun hakarete uğrayacağı korkusu, aşağılanma ve gülünç bir duruma düşme korkusudur, kim bilir? Erkeği ...’inden yakalayan kadın değil, ruhundan yakalayan kadın tehlikelidir.”